

שיקום וחיזוק מרקם החיים המשותפים באקדמיה إعادة بناء وتعزيز نسيج الحياة المشتركة في الأكاديمية

נייר מדיניות | ورقة سياسات

ינואר 2024 | كانون الثاني ٢٠٢٤

Photo: Pixabay

במסמך זה נבקש להציג את השלכות אירועי ה-7 באוקטובר והמלחמה שפרצה בעקבותיהם על מרקם החיים המשותפים של סטודנטים וסגל אקדמי יהודים וערבים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל. בהמשך נביא נתונים בנושא טענות על הסתה לטרור לפני ה-7 באוקטובר ולאחריו, נציג את המשמעויות וההשלכות של המצב עם פתיחת שנת הלימודים האקדמית ואת המלצותינו בתחום.

מאז אירועי השבעה באוקטובר, החברה בישראל נמצאת במצב חירום קשה ומתמשך הכולל נרצחים, חטופים, הרוגים ופצועים, פגיעה קשה בכל רובדי החיים, כאב ואובדן רבים. מצב קשה זה לא פסח גם על המוסדות להשכלה גבוהה בישראל. סטודנטים וחברי סגל איבדו את בתיהם ויקיריהם, רבים נמצאים בחזית ובעורף, ורבים אחרים חווים קשיים ואתגרים נפשיים ופיזיים. כתוצאה מהמלחמה, פתיחת השנה האקדמית נדחתה שוב ושוב והציבה שאלות קשות בצל מצב החירום. בין השאלות והאתגרים ניצב גם המפגש המשותף בין יהודים לערבים במרחב האקדמי, שהפך לטעון וכאוב בעקבות האירועים.

לשוון ושוחפות עד. للمساواة والمشاركة ج.م.
Sikkuy-Aufoq For a Shared and Equal Society R.A.

כתיבה אושרת אלמליח | עריכה ד"ר שירלי אברמי

בדיון בוועדת החינוך בכנסת בתאריך 15 בנובמבר 2023 בנושא,¹ שר החינוך אמר מפורשות "...האזרחים ערביי ישראל הם שותפים איתנו ואנחנו רואים את זה...לקחת ולעשות מהסתה כאילו כל האירוע, כל המגזר הערבי נמצא שם זה שקר קודם כל ודבר שני זה יכול לפגוע בדיוק במאמץ שלנו במלחמה". בפועל, לצערנו, המצב אינו כך. סטודנטים וגם מרצים ערבים רבים נתקלים בתופעה של רדיפה ברשתות החברתיות בשל התבטאויות שמפורשות כהסתה ותמיכה בטרור, התופעה מתקיימת ברשתות החברתיות אך גם זולגת מעבר למרחב הווירטואלי.

במשך שנים ארוכות מוסדות אקדמיים ומשרד החינוך עמלים על מניעת גזענות, הסרת חסמים, הנגשה של המוסדות להשכלה גבוהה לחברה הערבית וחיזוק מרקם חיים משותפים. בעקבות מהלכים אלה התפתחו בשנים האחרונות מגמות חיוביות של שילוב מואץ של החברה הערבית בהשכלה הגבוהה ובתעסוקה, וכעת אלו נמצאות בפני פגיעה קשה. לפי נתונים של "קו משווה" מנובמבר 2023,² 56% מהסטודנטים והסטודנטיות הערבים העידו כי אינם מרגישים בטוחים לחזור ללימודים בקמפוס, 7% בחרו להקפיא או להפסיק את לימודיהם בעקבות המלחמה, ו-4% צפויים להמשיך את לימודיהם במוסדות בחו"ל. על אף שהמלחמה אינה מול אזרחי ישראל הערבים כפי שאמר שר החינוך, בפועל מצטיירת תופעה רחבה בה נראה שכל ערבי מוחזק מראש בגדר "תומך טרור". התבטאויות לגיטימיות מקבלות מאז תחילת המלחמה פרשנות של תמיכה והסתה לטרור ללא כל שינוי בקריטריונים. מצב זה מעמיק את הפחד, הזרות והניכור שחשים סטודנטים ערבים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל. 78% מהסטודנטים והסטודנטיות הערבים העידו כי אינם מרגישים בטוחים להביע את דעותיהם ברשתות החברתיות, 66% מרגישים שהמוסדות האקדמיים מפלים ביחסם לטובת יהודים במהלך תקופת המלחמה, זאת לפי נתוני "קו משווה".³

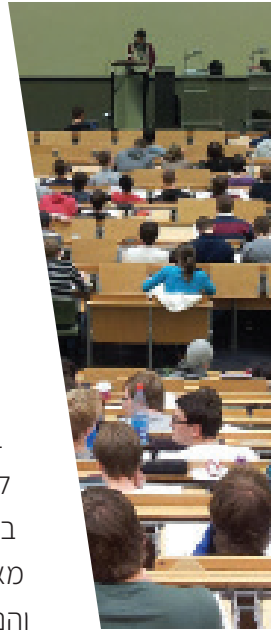

Photo: Pixabay

בין השנים 2018-2022 מספר התיקים שנפתחו במשטרה בחשד לעבירות הסתה לטרור והזדהות עם ארגון טרור, לפי מרכז המחקר והמידע של הכנסת,⁴ עמד על 171. המידע מתייחס לכלל אוכלוסיית האזרחים, ללא פילוח. מתוך התיקים הללו 31 נסגרו בשלב טרום חקירה בשל אי עבירת ביטוי, 140 הועברו לבדיקת הפרקליטות, מתוכם ב-88 מקרים הוגש כתב אישום בגין עבירת הסתה, כאשר בכלל שנים אלו מספר ההרשעות בגין עבירת הסתה עמד על 65 תיקים. על פי הנתונים שהציגה הפרקליטות בדיון שיוזם אגף ממשל וחברה במשרד ראש הממשלה בתאריך 6 בדצמבר 2023,⁵ מאז ה-7 באוקטובר 2023 ישנה עלייה של 400% במספר התיקים שנפתחו בטענה להסתה לטרור. לפי הנתונים של נציג המשרד לביטחון לאומי בוועדת החינוך בכנסת בתאריך 15 בנובמבר 2023,⁶ הוגשו למשטרה 500 בקשות לפתיחה בחקירה בנושא הסתה לטרור וב-230 מהמקרים אושרה פתיחת חקירה על ידי פרקליטות המדינה. עלייה זו מצטרפת לעלייה במספר המקרים של טענות להסתה לטרור באקדמיה. כבר עם פתיחת המלחמה, ב-11 באוקטובר, פתחה התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית מערך תלונות⁷ שלא היה קיים קודם לכן שמטרתו דיווח על עבירות הסתה ברשת, הכולל טופס דיווח ייעודי לתלונות על פוסטים שעוסקים לכאורה בהסתה לטרור. עד כה, לטענתם, נאספו 3,000 תלונות שכולן בגין התבטאויות של סטודנטים ואנשי סגל מהחברה הערבית.⁸ במרבית המקרים נמצא כי מדובר בפוסטים שסטודנטים פרסמו בשנים עברו, לפני המלחמה וכעת הוצאו מהקשרם, או שאין בהם הפרה של המותר בחופש הביטוי כפי שמוגדר בחוק. לפי נתונים של מרכז עדאלה,⁹ מאז ה-7 באוקטובר ועד 25 בנובמבר פנו למרכז 133 סטודנטים מ-33 מוסדות להשכלה גבוהה בישראל בשל הליך משמעותי על פעילותם

במשך שנים ארוכות מוסדות אקדמיים ומשרד החינוך עמלים על מניעת גזענות, הסרת חסמים, הנגשה של המוסדות להשכלה גבוהה לחברה הערבית וחיזוק מרקם חיים משותפים.

בעקבות מהלכים אלה התפתחו בשנים האחרונות מגמות חיוביות של שילוב מואץ של החברה הערבית בהשכלה הגבוהה ובתעסוקה.

כעת אלו נמצאות בפני פגיעה קשה.

- 1 קישור לדיון בוועדת החינוך באתר הכנסת
- 2 סקר סטודנטיות וסטודנטים ערבים בעקבות מלחמת חרבות ברזל - קו המשווה, מנהיגות בתעסוקה, נובמבר 2023
- 3 ראו הערה 2.
- 4 נתונים על עבירות הסתה לטרור והזדהות עם ארגון טרור - מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אוקטובר 2023
- 5 אתר ממשל וחברה שולחנות רב מגזריים - טרם פורסם פרוטוקול רשמי.
- 6 קישור לדיון בוועדת החינוך באתר הכנסת
- 7 קישור לפוסט של התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית
- 8 קישור לדיון בוועדת החינוך באתר הכנסת
- 9 רדיפת סטודנטים פלסטינים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל במהלך המלחמה - מרכז עדאלה, נובמבר 2023

ברשתות החברתיות. מתוך מקרים אלו, 8 סטודנטים הורחקו מלימודיהם ללא שימוע, 53 סטודנטים הושעו זמנית לפני הליכים משמעתיים ו-51 סטודנטים בהליכים משמעתיים לפני קבלת החלטה. מרכז עדאלה העניק ייצוג משפטי ב-93 מהפניות שהגיעו אליו, מתוכן 51 מקרים מחכים לשימוע או החלטת ועדת השימוע, ו-42 מקרים הסתיימו בהחלטת ועדת השימוע: 17 זיכוי מלא (בשל חוסר הוכחה או ביטול תלונה), 5 עונש חינוכי, 11 השעיה לסמסטר או שנה, ו-9 מקרים בלבד הסתיימו בהרחקה לצמיתות מהלימודים. במקביל, ברשתות החברתיות מתנהל מסע הסתה ורדיפה הכולל, בין השאר, עצומות נגד חזרה ללימודים עם סטודנטים ערבים וקריאה לפיטורי מרצים, פוסטים עם דברי נאצה החושפים שמות מלאים ומקום מגורים של סטודנטים או חברי סגל ערבים, המתלווים בקריאות לחרם והדרה מהחברה ולעיתים אף קריאה לאלימות פיזית, כפי שהתרחש במעונות מכללת נתניה.

Photo: Pixabay

מצב זה מצריך התערבות בטווח המיידי, עם פתיחת השנה האקדמית ובטווח הרחוק. תכנית "רואד" בשיתוף המל"ג ערכה מיפוי של צרכי הסטודנטים הערבים בתקופת החירום לקראת שנת לימודיהם הראשונה באקדמיה,¹⁰ ומצאה כי סטודנטים ערבים הביעו תחושות של חרדה ופחד, חשש להסתובב במרחבים משותפים, תחושות של חוסר יציבות ועוד. רכזות התכנית מיפו את המענים המתבקשים בהתאם לצרכים שהעלו הסטודנטים, ביניהם: צורך בהבנת הנהלים, סטנדרטים וציפיות המוסד מהם, קשר אישי עם צוות מנהלי ואקדמי, סיוע כלכלי ונפשי, הנגשת שירותים ועידוד השתתפות בפעילות הקמפוס. צרכים אלו רחבים ועמוקים הרבה יותר מאשר בעבר, שכן עבור מרבית הסטודנטים היהודים והערבים האקדמיה מהווה מקום מפגש ראשון. מענים נדרשים דומים עלו גם בסקר של "קו משווה";¹¹ סטודנטים נשאלו מה יהיו הפעולות שיסייעו להם בימים אלו ו-89% מהם בחרו בפעולות הבאות: הצהרות מצד הנהלת המוסד והמרצים הקוראות להרגעת הרוחות והבטחת הביטחון בקמפוס עבור כלל הסטודנטים, והסטודנטים הערבים בפרט; פרסום נהלים מוסדיים לשמירה על ביטחון כלל הסטודנטים; טיפול משמעתי בהסתה לאלימות של סטודנטים יהודים וערבים באופן שוויוני.

בהתאם לכך, אנו מציגים המלצות שיעזרו למנוע המשך פגיעה בסטודנטים ובמרצים, ובכך יוכלו לחזק את תחושת הביטחון לכלל הסטודנטים ובפרט לסטודנטים הערבים, ויקדמו גיוון, שותפות והכללה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל.

סטודנטים נשאלו מה יהיו הפעולות שיסייעו להם בימים אלו.

**מהם בחרו
בפעולות הבאות:** **89%**

הצהרות מצד הנהלת המוסד
והמרצים הקוראות להרגעת הרוחות
והבטחת הביטחון בקמפוס
עבור כלל הסטודנטים,
והסטודנטים הערבים בפרט.

פרסום נהלים מוסדיים לשמירה
על ביטחון כלל הסטודנטים.

טיפול משמעתי בהסתה לאלימות של
סטודנטים יהודים וערבים באופן שוויוני.

← **להלן המלצותינו.**

¹⁰ מיפוי מצב וצרכי סטודנטים ערבים בתקופת חירום לקראת תחילת

לימודיהם האקדמיים - תכנית רואד, נובמבר 2023

¹¹ סקר סטודנטיות וסטודנטים ערבים בעקבות מלחמת חרבות ברזל -

קו המשווה, מנהיגות בתעסוקה, נובמבר 2023

המלצותינו בטווח המיידית:

1. המועצה להשכלה גבוהה תקרא לכלל המוסדות שבהם ציבור סטודנטים ומרצים יהודי ערבי מגוון - לשמור על מרקם החיים המשותפים בקמפוס ולהציג את מתווה החזרה ללימודים בהתייחס לסוגיה זו תוך מענה ייחודי לסטודנטים בשנה הראשונה ללימודיהם, וכן- התייחסות להתנהלות ועדות המשמעת תוך אמות מידה אחידות, שקופות וברורות ושמירה על ייצוג הולם.
2. המוסדות האקדמיים ינגישו לסטודנטים את המענים הזמינים להם באמצעות רכזי גיש"ה, דיקנט או כל מתווה אחר שמציע המוסד לטובת הפחתת המתח והגברת תחושת הביטחון לכלל הסטודנטים. בינם וישנם צרכים דחופים נוספים, המוסדות יוזמנו להציפם בפני פורום החירום של המל"ג בעת המלחמה, לצורך סיוע ומענה מקצועי שקוף והולם.
3. על המוסדות האקדמיים להבטיח הליכים הוגנים ורגישים בתוך ועדות המשמעת. על המוסדות להשכלה גבוהה לייצר אמות מידה אחידות, שקופות וברורות תוך שמירה על ייצוג הולם. יש להבטיח כי ועדות אלו יישענו על עקרונות חופש הביטוי והשוויון.
4. על המוסדות האקדמיים להכשיר את הסגל האקדמי להתמודדות עם מתח ביחסי סטודנטים יהודים וערבים בקמפוסים ומחוצה להם עם פתיחת שנת הלימודים, שתתנהל בצל המצב של "שגרת חירום". יש לספק לסגל האקדמי כלים שיאפשרו לו להתמודד עם הדינמיקות החברתיות המורכבות ככל שתימשך המלחמה, ועם המתחים החברתיים שהיא מייצרת. ישנם מספר מוסדות הנמצאים בתהליך ליווי ארגוני והכשרות הסגל האקדמי, נמליץ לערוך את ההכשרות באופן מוסדר דרך אגף הכשרה אקדמית במשרד החינוך ולהתייעץ עם אנשי ונשות סגל ערבים ויהודים, וארגונים העוסקים בנושא¹².
5. אגף א' הכשרה אקדמית וקשרי מל"ג ות"ת במשרד החינוך יפרסם קול קורא לרכזי ורכזות חיים משותפים במוסדות האקדמיים- נזכיר כי התקציב ואף הגדרות התפקיד אושרו במהלך שנת הלימודים תשפ"ג לטובת יישום מתווה ודמני ענבר¹³ וחוזר חינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות¹⁴ אך פרסום הקול קורא הוקפא לאחרונה. דווקא בשל שגרת החירום אנו קוראים לבטל את ההקפאה באופן מידי.

Photo: Alexis Brown, Unsplash

12 [חיים משותפים במוסדות האקדמיים להכשרת מורים בזמן המלחמה](#) - מסמך המלצות מטעם פורום חיים משותפים מכון מופ"ת, אוקטובר 2023.
 13 [מתווה ודמני ענבר](#) - רפורמה בהכשרת המורים והגננות בישראל, משרד משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה ואגף א' הכשרה אקדמית קשרי מל"ג ות"ת, 2021.
 14 [חוזר חינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות](#) - משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה ואגף א' הכשרה אקדמית קשרי מל"ג ות"ת, 2022.

המלצותינו לטווח הארוך:

1. המועצה להשכלה גבוהה תקים ועדה לבחינת יישום והטמעת המלצותיה בנושא חיים משותפים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל לטובת יישום מתווה ודמני ענבר¹⁵ ומינהל עובדי הוראה חוזר חינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות.¹⁶

2. המועצה להשכלה גבוהה בשיתוף עם המוסדות האקדמיים יפעלו להקמת מרכזים ייעודיים לקידום חיים משותפים במוסדות להשכלה גבוהה שתפקידם פיתוח תוכן, הכשרות, קורסים בנושא חיים משותפים ומניעת גזענות תוך מעקב ומדידה של הלכי הרוח בקמפוס והתאמת התוכנית לצרכים העולים.

3. המוסדות האקדמיים ירחיבו את הגיוס של סגל מנהלי ואקדמי ערבי: שילוב מרצים, סגל מנהלי, עוזרי הוראה ומדריכים פדגוגיים מהחברה הערבית ביחידות השונות. סגל מגוון מבחינה לאומית, תרבותית ושפתית הוא נכס אקדמי ומקצועי, ויכול לקדם שוויון ושותפות בין יהודים וערבים בקמפוס.

4. המוסדות האקדמיים יעודדו יוזמות משותפות של סגל מחויב וסטודנטים: זיהוי התנסויות קיימות של למידה, מפגש ושיח משותפים שנולדו מתוך יוזמות אישיות של מרצים וסטודנטים. מומלץ להיעזר במדריך של מרכז אקורד ויוזמות אברהם לנושא.¹⁷

להרחבה בנושא המלצות לטווח הארוך ראו מחקרנו המשותף עם המכללה האקדמית בית ברל "קידום חינוך לחיים משותפים בהכשרות סטודנטים להוראה".

- 15 [מתווה ודמני ענבר](#) - משרד משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה ואגף א' הכשרה אקדמית קשרי מל"ג ות"ת, 2021.
 16 [חוזר חינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות](#) - משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה ואגף א' הכשרה אקדמית קשרי מל"ג ות"ת, 2022.
 17 [המדריך לכיתה המכילה באקדמיה](#) - מרכז אקורד ויוזמות אברהם, אוקטובר 2022.

- sikkuy-aufoq.org.il
 facebook.com/sikkuy-aufoq
 twitter.com/sikkuy-aufoq
 instagram.com/sikkuy_aufog
 office@sikkuy-aufoq.org.il

עמותת "סיכוי-אופוק" היא ארגון משותף לערבים וליהודים, הפועלים יחד מאז 1991 למען קידום שוויון ושותפות בין האזרחים הערבים והיהודים בישראל. העמותה פועלת בשיתוף עם רשויות מקומיות ערביות והנהגת החברה הערבית אל מול משרדי ממשלה, גופים ציבוריים, כלי תקשורת והציבור הרחב כדי לחולל שינוי מדיניות שיביאו לשוויון חומרי ומהותי, לחיים משותפים וליצירת מרחבים מקבילים לאזרחים הערבים-פלסטינים ולאזרחים היהודים החיים יחד.

Photo: Pixabay